

Т. Р. Куценко, аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

Статтю присвячено розкриттю та аналізу особливостей дисциплінарної відповідальності судді як спеціального суб'єкта трудового права. Під час дослідження особливостей юридичної відповідальності суддів головним питанням є співвідношення невідворотності покарання та основних принципів спеціального статусу суддів, а саме: недоторканність, незалежність та незмінюваність. Особливість трудової діяльності судді та його правового статусу вимагають від нього контролю за своїми діями та поведінкою. Держава, в свою чергу, забезпечує контроль за такими діями, оскільки вся правова діяльність судді відбувається від імені держави. Підкреслено, що дисциплінарна відповідальність суддів є гарантією реалізації суддями своїх трудових прав та обов'язків відповідно до чинного законодавства України. Саме дисциплінарна відповідальність забезпечує належне виконання суддями своїх трудових обов'язків, дотримання правил етики та поведінки, також ефективну професійну діяльність. Надалі проаналізовано положення ключових законодавчих актів, якими на сьогодні врегульовано дане питання. Зауважено, що важливу роль у правовому регулюванні дисциплінарної відповідальності судді відіграють положення як загального трудового законодавства, так і спеціального законодавства про судоуправління. Запропоновано власні етапи процесу притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та здійснено їх характеристику. Визначено, що пріоритетними напрямками судової реформи є відновлення довіри до органів судової влади, а даний процес не можливий без існування належної процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Саме удосконалення процедури дисциплінарного провадження щодо суддів забезпечить належний рівень захисту прав та свобод особи, яка звертається за захистом своїх інтересів.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, суддя, трудове право, юридична відповідальність, дисциплінарний проступок.

T. R. Kutsenko. Features of the disciplinary liability of a judge as a special subject of labor law

The article is devoted to the disclosure and analysis of the features of the disciplinary responsibility of a judge as a special subject of labor law. When studying the specifics of the legal responsibility of judges, the main issue is the relationship between the inevitability of punishment and the main principles of the special status of judges, namely: inviolability, independence and immutability. The peculiarity of a judge's work and his legal status require him to control his actions and behavior. The state, in turn, provides control over such actions, since all the legal activities of the judge take place on behalf of the state. It is emphasized that the disciplinary responsibility of judges is a guarantee of judges' implementation of their labor rights and duties in accordance with the current legislation of Ukraine. It is disciplinary responsibility that ensures proper performance by judges of their work duties, compliance with the rules of ethics and conduct, as well as effective professional activity. Further, the provisions of the key legislative acts that currently regulate this issue are analyzed. It is noted that an important role in the legal regulation of disciplinary liability of judges is played by provisions of both general labor legislation and special legislation on the judiciary. The specific stages of the process of bringing a judge to disciplinary responsibility are proposed and their characteristics are carried out. It was determined that the priority areas of judicial reform are the restoration of trust in judicial authorities, and this process is not possible without the existence of a proper procedure for bringing judges to disciplinary responsibility. It is the improvement of the procedure of disciplinary proceedings against judges that will ensure the proper level of protection of the rights and freedoms of the person who applies for the protection of his interests.

Key words: disciplinary responsibility, judge, labor law, legal responsibility, disciplinary offense.

Постановка проблеми. Під час дослідження особливостей юридичної відповідальності суддів головним питанням є співвідношення невідворотності покарання та основних принципів спеціального статусу суддів, а саме: недоторканність, незалежність та незмінюваність. Головним завданням законодавця є досягнення пропорційності між незалежністю судді при виконання свого трудового обов'язку – правосуддя, та його обов'язку нести відповідальність за порушення норм чинного законодавства. Суддівська незалежність та недоторканність не повинні бути привілеєм для задоволення власних інтересів судді та звільнення їх від відповідальності. Дані гарантії повинні слугувати лише з метою верховенства права та забезпечення захисту прав особи, які звернулись до суду за правовою допомогою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика притягнення до дисциплінарної відповідальності судді досліджувались різними вченими, серед яких: В.М. Андріїв, В.Д. Бринцев, С.Я. Вавженчук, С.В. Венедіктов, І.В. Дашутін, М.І. Іншин, О.В. Карпушова, Є.В. Кладій, В.В. Комаров, В.О. Лазарева, В.М. Лебедев, С.С. Лукаш, І.Є. Марочкін, Н.О. Мельничук, І.Б. Михайловська, С.В. Прилуцький, Н.В. Сібілова, В.В. Сердюк, В.С. Смородинський та інші. Дані вчені здійснили вагомий внесок у розкриття обраної проблематики.

Невирішені раніше проблеми. На сьогодні бракує системних досліджень з питання з'ясування особливостей дисциплінарної відповідальності судді як спеціального суб'єкта трудового права

Метою даної статті є розкриття особливостей дисциплінарної відповідальності судді як спеціального суб'єкта трудового права.

Виклад основного матеріалу. Юридична відповідальність суддів як спеціального суб'єкта трудового права має на меті визначення належної та допустимої поведінки судді в процесі його трудової діяльності. Притягнення судді до відповідальності виступає гарантією захисту від неправомірної, необґрунтованої протиправної трудової діяльності судді та поновлення порушених прав постраждалих осіб. Проте, за умови відсутності чіткої законодавчої регламентації механізму притягнення до відповідальності суддів виникають моменти зловживання судьями своїми права. Саме тому виникає необхідність у науковому дослідженні даної проблематики як центральної у процесі суддівської діяльності та формуванні належного механізму забезпечення та реалізації всіх видів відповідальності.

За порушення законодавства про працю судді можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності. На думку О.В. Лаврієнко дисциплінарна відповідальність – це окремий інститут, котрий являє собою «сукупність норм, які визначають структуру, принципи, правила та підстави функціонування механізму реалізації в певному порядку санкцій правових норм, які мають форму дисциплінарних стягнень» [1, с.186]. Р.З. Голобутовський визначав, що дисциплінарна відповідальність розглядається як різновид юридичної відповідальності, що здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств, установ, інших організацій дисциплінарних стягнень внаслідок: а) порушень правил внутрішнього розпорядку; б) в порядку підлеглості; в) у відповідності з дисциплінарними статутами і положеннями» [2, с. 152].

У правовій науці суддівська дисципліна визначається як сукупність спеціальних правил поведінки суддів та їх реалізація [3, с. 39]. С.В. Подкопаєв визначав накладенням на порушника суддівської дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру та виступає одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки судді професійним стандартам (суддівської дисципліни) [4, с. 14-16]. Таким чином, на суддю який порушив правила дисципліни може бути накладене дисциплінарне стягнення. Чинне законодавство про судоустрій не визначає поняття суддівської дисципліни, проте містить вичерпний перелік підстав дисциплінарної відповідальності суддів. Кожна з підстав, які містяться у ч.1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII, є за своєю правовою природою, окремими правилами трудової діяльності для кожного судді.

Особливість трудової діяльності судді та його правового статусу вимагають від нього контролю за своїми діями та поведінкою. Держава, в свою чергу, забезпечує контроль за такими діями, оскільки вся правова діяльність судді відбувається від імені держави. Тому притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за дії, які компрометують його, як суддю та весь суддівський апарат, є нормальною реакцією держави. Особливість дисциплінарної відповідальності судді від іншого працівника в тому, що працівника притягують до відповідальності за проступки, які він вчиняє на робочому місці. Для судді не важливо де саме буде вчинено дисциплінарний проступок, під час виконання службових обов'язків чи ні. Суддя завжди повинен бути еталоном поведінки у суспільстві. А тому він фактично виконує свої професійні обов'язки і поза робочим місцем.

Проаналізуємо і дисциплінарні стягнення, які можуть бути застосовані за дисциплінарний проступок. Відповідно до ст. 147 Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 року № 322-VIII за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення [5]. Відповідно до положень спеціального законодавства, а саме ч. 1 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII до судді можуть бути застосовані такі види стягнення, як: 1) попередження; 2) догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) суворої догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади [6].

Всі вище перелічені стягнення можна поділити на моральні та організаційні. Так, до моральних санкцій за дисциплінарний проступок до судді можна застосувати попередження, догану та сувору догану, а до організаційних відносять всі інші зазначені у ч.1 ст. 106, 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII. Таким чином, на підставі всього вище наведеного, можна зробити висновок, про те, що під поняттям дисциплінарної відповідальності судді як спеціального суб'єкта трудового права слід розуміти різновид юридичної відповідальності, яка визначається нормами спеціального законодавства, де передбачено юридичний обов'язок судді пізнати примусове позбавлення певних цінностей за вчинений

дисциплінарний проступок, шляхом накладання на нього дисциплінарного стягнення згідно процедури дисциплінарного провадження за порушення правил поведінки суддів.

Таким чином до особливостей дисциплінарної відповідальності слід віднести: 1) правове регулювання здійснюється відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII; 2) процес притягнення судді до дисциплінарної відповідальності здійснюється спеціальним органом – Вищою радою правосуддя; 3) за вчинення дисциплінарного проступку суддя несе відповідальність саме перед державою; 4) перелік санкцій, які застосовують до судді який вчинив дисциплінарний проступок є значно ширшим порівняно з нормами загального трудового законодавства; 5) дисциплінарна відповідальність судді як спеціального суб'єкта трудового права настає за порушення норм трудового законодавства і за порушення правил етики під час здійснення суддівських повноважень чи у повсякденному житті.

Отже, саме дисциплінарна відповідальність забезпечує належне виконання суддями своїх трудових обов'язків, дотримання правил етики та поведінки, також ефективну професійну діяльність. Дисциплінарна відповідальність судів, як спеціального суб'єкта трудового права є особливим видом юридичної відповідальності яка має свою специфіку, зумовлену особливістю правової природи професійної діяльності суддів. Саме цей вид відповідальності забезпечує притягнення осіб, які займають суддівські посади, до відповідальності за порушення законодавства про працю.

Розкриваючи особливості дисциплінарної відповідальності суддів, як спеціального суб'єкта трудового права слід проаналізувати саму процедуру притягнення судді до відповідальності. Процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності ґрунтується на принципах незалежності та недоторканості їх трудової діяльності. Тому під процедурою дисциплінарного провадження над суддями слід розуміти процес розгляду звернення з дисциплінарною скаргою щодо судді, який здійснюється спеціально уповноваженим на це органом - дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя, відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII.

Відповідно до глави 4 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 року № 1798- VIII визначаються такі етапи дисциплінарного провадження для суддів: 1 етап - попереднє вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, та прийняття рішення про відкриття дисциплінарної справи або відмову у її відкритті; 2 етап - розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [7].

Однак, даний перелік етапів потребує розширення та доповнення. В першу чергу, даний процес повинен починатись з етапу подання самої скарги, суб'єктів подання такої скарги тощо. Також слід звернути увагу і на те, що процедури розгляду та прийняття рішення по дисциплінарній справі необхідно розділити на два окремих етапи, оскільки кожна з цих процедур має своє особливе значення. І, по-третє, слід внести процедуру оскарження рішення, оскільки саме таким чином суддя реалізує своє право на захист від неправомірного порушення своїх прав. Розглянемо та проаналізуємо всі етапи.

1 етап – це подання особою, яка виявила в професійній діяльності судді дисциплінарний проступок заяви до спеціально уповноваженого органу або звернення самої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом.

2 етап – це перевірка та попереднє вивчення матеріалів по дисциплінарній справі судді.

3 етап – відкриття та розгляд дисциплінарної скарги щодо судді.

4 етап - ухвалення рішення про притягнення судді або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності

5 етап - оскарження суддею рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності прийнятого спеціально уповноваженим органом.

Отже, перший етап дисциплінарного провадження щодо судді є подання заяви, яка містить чітко визначенні підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дану заяву може подати будь-яка особа, проте існують обов'язкова ідентифікація такої особи. Так, відповідно до ч.6 ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що дисциплінарну справу щодо судді не може бути порушено за скаргою, що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді, а також за анонімними заявами та повідомленнями [6]. Також особливу увагу приділяються питанню зловживанням права звернення до органу, який здійснює дисциплінарне провадження. Особливість даного етапу дисциплінарного провадження щодо суддів від загального порядку у тому, що в суб'єктом звернення може бути як будь-яка особа, так і Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя чи Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Наступною специфічною ознакою даного етапу в тому, що суддя несе відповідальність перед народом України та суб'єктами права, щодо яких було вчинено порушення законодавство про працю.

Другий етап дисциплінарного провадження характеризується тим, що Вища рада правосуддя виділяє спеціального суб'єкта права – дисциплінарного інспектора, який вивчає, перевіряє та приймає рішення щодо залишення без розгляду чи відмови у відкритті дисциплінарного провадження та визначає відповідність законодавчим вимогам подання скарги. Чіткий перелік підстав для повернення дисциплінарної скарги, для відмови у відкритті дисциплінарної справи та для залишення скарги без розгляду передбачений у ст. 43

та 44 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 року № 1798- VIII. Після процесу перевірки матеріали справи і у разі їх відповідності матеріали передаються до Дисциплінарної палати. Таким чином, другий етап дисциплінарного провадження має виключно дослідницький характер. Після того, як дисциплінарний інспектор приймає висновок щодо матеріалів справи він передає його до Дисциплінарної палати, яка приймає рішення по справі. Отже, рішення щодо дисциплінарного проступку судді приймається колегіальною палатою, що, в свою чергу, забезпечує справедливість та відсутність суб'єктивізму при прийнятті рішення.

Таким чином, до спеціальних ознак даного етапу слід віднести: а) повний аналіз та дослідження матеріалів скарги щодо дисциплінарного проступку судді спеціально уповноваженим суб'єктом – дисциплінарним інспектором; б) аналіз висновку інспектора та прийняття остаточного рішення по праві здійснюється колегіальною Дисциплінарною палатою; в) особа, щодо якої здійснюється дисциплінарне провадження повідомляється про це лише у випадку відкриття дисциплінарної справи.

Третій етап дисциплінарного провадження щодо суддів – це відкриття та розгляд дисциплінарної справи. Розгляд матеріалів провадження відбувається без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, і за результатами розгляду ухвалює рішення про відкриття або про відмову у відкритті дисциплінарної справи. Дана правова норма не є коректною, оскільки під час прийняття рішення Дисциплінарна палата керується виключно матеріалами, що надійшли та висновком інспектора. Доводи заявника та судді, який вчинив дисциплінарний проступок не враховуються. А тому, у випадку відмови у відкритті провадження заявник позбавляється можливості особисто роз'яснити факти та докази, на які він опирається в своїй заяві.

Даний етап є найвагомим в дисциплінарному провадженні, оскільки саме на ньому вирішується питання про прийняття чи відмови у прийнятті скарги. Тобто у випадку наявності підстав у відмові відкриття дисциплінарного провадження суддя не притягується до відповідальності, а заявник уникає покарання.

За результатами позитивного розгляду дисциплінарної справи відбувається відкриття дисциплінарного провадження щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за порушення норм законодавства про працю. Це етап розгляду дисциплінарної скарги. Розгляд дисциплінарної справи здійснюється Дисциплінарною палатою за участю дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя - доповідача, судді, щодо якого відкрито дисциплінарну справу та скаржника. Суддя, скаржник можуть брати участь у розгляді справи самостійно та/або через свого представника [7]. Під час розгляду дисциплінарної справи учасники даного провадження можуть подавати докази, заявляти клопотання, надавати пояснення, висловлювати заперечення, заявляти відводи, ознайомлюватись з матеріалами справи тощо. Таким чином, процес розгляду дисциплінарною палатою дисциплінарної справи щодо судді містить ознаки розгляду справи в судах загальної юрисдикції.

Характерними ознаками даного етапу є: а) рішення про відкриття дисциплінарної справи, яке приймає Дисциплінарна палата щодо дисциплінарного проступку судді, оскарженню не підлягає; б) на даному етапі вирішується питання про порушення дисциплінарного провадження чи відмова таких дій; в) розгляд дисциплінарної справи щодо судді відбувається у відкритому чи закритому судовому засіданні; г) процес розгляду дисциплінарною палатою дисциплінарної справи щодо судді містить ознаки розгляду справи в судах загальної юрисдикції; д) на даному етапі активними учасниками стають скаржник та суддя, щодо якого подано дисциплінарну скаргу.

Четвертий етап дисциплінарного провадження щодо судді супроводжується прийняттям рішенням по справі шляхом задоволення скарги чи відмови в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності. На даному етапі також вирішується питання про вид дисциплінарного стягнення, який слід накласти на суддю. Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер дисциплінарного проступку, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, наявність інших дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне стягнення застосовується з урахуванням принципу пропорційності. На суддю може бути накладене лише одне дисциплінарне стягнення і не пізніше трьох років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження [6].

Особливими ознаками даного етапу дисциплінарного провадження є: а) накладання одного із законодавчо визначених видів стягнення на суддю; б) вирішення питання про притягнення судді відбувається у нарадчій кімнаті; в) покарання для судді обирається пропорційно шкоді завданій ним внаслідок порушення трудового законодавства.

Останнім етапом дисциплінарного провадження, є право судді та скаржника на оскарження рішення прийнятого спеціально уповноваженим органом, право на захист від неправомірного порушення своїх прав. Так, рішення Дисциплінарної палати викладається у письмовій формі та повинно містити порядок і строк оскарження рішення, в тому числі дозвіл скаржнику на оскарження рішення, якщо він наданий. Строк оскарження рішення Дисциплінарної палати складає десять днів.

Ознаками даного етапу дисциплінарного провадження є: а) суддя оскаржує будь-яке рішення, а скаржник має право на оскарження лише з дозволу Дисциплінарної палати на таке оскарження (дана особливість

порушує права скажчик та зменшує їх обсяг); б) розгляд скарги проходить за відсутності членів Дисциплінарної палати, які приймають рішення по справі що гарантує незалежність та неупередженість рішення; в) чіткий перелік підстав для повернення та залишення без розгляду заяви про оскарження; г) рішення по оскарженому рішенню приймає Вища рада правосуддя, яке також можливо оскаржити але з чітко визначених законодавчих підстав.

Таким чином, як висновок з усього вищенаведеного, слід відмітити наступне, дисциплінарне провадження яке здійснюється щодо суддів, які порушили трудове законодавство є відносно новою законодавчою процедурою у вітчизняному законодавстві. Пріоритетними напрямками судової реформи є відновлення довіри до органів судової влади, а даний процес не можливий без існування належної процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Саме удосконалення процедури дисциплінарного провадження щодо суддів забезпечить належний рівень захисту прав та свобод особи, яка звертається за захистом своїх інтересів. Оскільки захист верховенства права та законності не можливе без ефективного реагування на порушення судьями норм чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Лаврінченко О.В. Поняття та зміст інституту дисциплінарної відповідальності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* 2012. №1. С.181-187.
2. Голобутовський Р.З. Про підстави дисциплінарної відповідальності судді. *Митна справа*.2012. №5(83). С.152-155.
3. Виноградова Л.Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10- міжнародне право, європейське право. Одеса, 2004. 187 с.
4. Подкопаєв С.В. Про дисциплінарну відповідальність суддів. *Юридичний журнал*. 2005. № 6. С. 14-16.
5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 41. Ст. 1468.
7. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №7-8. Ст.6.